

nálta kezdődik nála: „Immár minden bérce — Csend ül.“ (Szász Károlynál: „Völgyön-hegyen — Mi csend...“).

Azt hiszem, talán ez az egyszerűségében tökéletes vers áll legtávolabb Tóth Árpád pompázó művészetétől.

Végezetül még szeretném sok szép fordítását idézni, de sajnos, nincs hely. Az „Örök virágok“ jelentős stáció Tóth Árpád költői pályáján. Lesznek, akik hűvösen teszik le könyvét, mert hiszen a kiváltságosoknak szól s azok kevesen vannak, de aki ismeri Tóth Árpád megihletőit s magát Tóth Árpádot a költőt, nemcsak tanulni fog, nemcsak művészi élvezetben lesz része, hanem közelebb jut Tóth Árpád megértéséhez is.

Vajthó László.

Gyallay Domokos: Ősi rögön. —

A tőlünk elszakított és így önálló életre kényszerített erdélyi irodalomnak jellegzetes terméke Gyallay Domokos könyve. Ennek az irodalomnak pásztortűznek kell lennie, hogy a lángjánál megmelegedhesenek a hideg éjtszakában didergő lelkek; kapocsnak, hatalmas, erős kapocsnak kell lennie, mely összefogja a szétszórtakat, összeköti őket a multtal és velünk.

Ilyen melegítő pásztortűz, összekötő kapocs akar lenni Gyallay Domokos könyve, mely az ősi rögről beszél. Az ősi székely rögről, melynek virágairól a Hargita mögül feltündöklő nap csókolja le a harmatot. A könyv minden sora az ősi rögért íródott s mit sem tesz, hogy ez a törekvés némi egyoldalúságot ad neki.

Az a tizenhét elbeszélés, melyet a Hargita alján gyűjtöttek csokorba, megható és vigasztaló olvasmány. A székely falunak, a két-eszű székelynek kiváló ismerője és biztoskezü megmintázója Gyallay Domokos. Mintha Tömörkény Istvánt hallanók beszélni, csak még több melegséggel és szeretettel. Emlékszem rá, milyen csodálattal bámulta a nagy összeomlás előtt Odesszában az először látott tengert; magam előtt látom és érzem, milyen végtelen szeretettel nézi a kis székely házak füstölő kéményét. Igaz örömmel várjuk, mikor kapunk nagyobb gyűjteményt ezekről a

füstölő kéményekről, s az alattuk élő gobékről.

A kötet terjedelmesebb felét történeti rajzok teszik ki. Gyallay szíve egyformán melegen dobog, akár a Hargita alatti faluceskák rétjén, akár a multak avarján suhan a lelke végig. A multak avarjából is azokat a leveleket szedegeti össze és símogatja meg, amelyek az erdélyi história fájáról hullottak le. Legközelebb áll szívéhez Bethlen és a Rákócziak ideje. Poros krónikák lapjairól elmúlt emberek támadnak fel újra s élnek előttünk a maguk egyszerű életét. Széleskörű és pontos történetismeret, a kor hangulatába való teljes beleélés lehetővé teszik a szerzőnek, hogy egyszer nagyobb szabású feladaton próbálja meg sikerrel erejét.

Gyallay Domokos nem kezdő munkás az irodalom mezején. Különlőleg szerény és zajtalan, de belsőleg annál eredményesebb munkálkodás előzte meg ezt a kötetét. Eredményes, mert az író megszerzett magának egy különös zamati nyelvet, mely egyesíti magában az erdélyi hegyek levegőjét és az elmúlt századok lelkét.

Ha megmarad a maga biztos talaján, s itt is megcsillanó pompás humorának aranyszálait gazdagabban szövö, nagy dolgokat és sok igazi örömet várhatunk tőle.

mp.

Paul Busson: A szegény Dronte élete, halála és újjászületése. (Fordította Telekes Béla. Genius-kiadás.) — Új név, melynek viselőjéről ma is csak annyit tudunk, amennyit a fordító jegyzet alatt közöl róla: bécsi író, ki húsz évvel ezelőtt drámaírással kezdte, aztán novellásköteteket adott ki, most pedig egy regénye révén ismerkedünk meg vele. Mintha azonban még ez utóbbi munkája is a nagy sikerrel induló drámaíró tehetségét éreztetné meg velünk elsősorban, mert Paul Busson A szegény Drontében a XV—XVI. század Lázárdrámáit, *moralitásait* támasztotta fel regényes történetének csodálatos árnyékvilágával s titokzatos hatalmak akaratlan eszközévé ernyedt hősével.

A XVII. század közepéről van egy elkésett Lázár-drámánk, az ismeretlen szerzőjű *Comico-tragédia*, hol

egymást követő képek mutatják a védtelen erény küzdelmét a bűn ellenében, s a szegény Lázár szenvedései csak a siron túl nyerneek elégtételt. Erre emlékezetet bennünket Vorauf Sennon mémoires-ja, aki sorozatos képekben idézi fel előző életének Dronte Menyhért testében végigélt szenvedéseit. Az emlékezés képessége lelkének e szenvedések árán megtisztult tudatából folyik, s e kivételes tökélyvel együtt jár az is, hogy magasabb spirituális erővel rendelkezik. Míg azonban idejutott, egy fantasztikus sors összes elképzelhető kínján, borzalmán és próbatételén kellett átvergődnie, s ez az út, mely egyértelmű a bűnös léleknek a tisztító-tűzön való keresztüljutásával, a romantikus képzelet népesítette éjtszakának kísértetes villódzásai és a naturalista meglátásban rajzolt vásári gomolygás szennye közepett vonul végig a regény lapjain. És mégis, a hihetetlen eseményeknek a rothadás színeivel festett árja, mely vadul ragadja magát szomorú hősünket, itt-ott a vallásregék megnyugtató, szelid tanításává tisztul, ha a vérhullajtó hajsza egy-egy megállójánál a homály csöndjéből hősünk elé bukkan egy ismerős, biztató arc: emberi lénye jobb részének kivetítődése, mely bátorítón sűgja a megtörtnek: „Minden csak igazulásodra szolgált.”

A jó és a rossz misztikus megszemélyesítései küzdenek itt egymással s harcuknak felszaggatott csatateret az emberi lélek. Néha a béke nosztalgiája sír föl e lapokról s a szegény Dronte az igazság és szeretet vágyának elfogódásában szimbólummá növekedve lép a francia forradalom vérpadjára, hogy elfolyó vérével válságának utolsó garasát is lefizesse. Mert — ez a filozófiája a könyvnek — mindenkinek önmagát kell megváltania. A tétel, a lélekvándorlás és az önnön erőfeszítéseinken nyugvó lelki tökéletesedés eszméivel együtt, a buddhizmusból került a regénybe (a török származtatás hamis!) s az európai közlélek meghasonlottságán akar segíteni. Válságokba bukott korunknak új hiteket kereső megnyilatkozását láthatjuk a theozófiai és spiritisztia miszticizmus Európa szerte újraleledt mozgalmában s ne bánjuk, hogy a nyugat emberének

vérveritokes, lázalmoktól gyötört homlokát kelet szelid természetből cseletének megértetésével igyekeznek megpihentetni.

Busson regénye művészi erővel fejezi ki a nyugati demokráciák XVIII. századi vajúdásainak fülledt levegőjét, melyen egy idegen s még ma sem megközelített fényforrás bágyadt sugara suhan át. S e művészi ábrázolás élvezetében ne bántson bennünket az, hogy az öregebb Dumas képzeletét megszegyénítő kalandokból kell levonnunk egy olyan valláserkölcsöt és életfelfogást, mely kissé távol esett ugyan a kereszténységtől, de melyről nyugodtan elmondhatjuk azt, amit a buddhista eredetű Barlám-legenda középkori szerzetes másolója írt társai számára, így szólva: Szeretettel olvassátok, mert igen szép.

Tóth Béla.

A „Magyar Írás” könyvei. (Raith Tivadar: Szerelem, Harc, Hit; Küzdelem, Halál, Isten; Ölelés keresztje. — Tamás Aladár: Boldog Híradás. — Komor András: Imádság Tavasz Napsütésben. — Kail Irma: Jaj a könnyezőnek. — Rainer Maria Rilke: Ének Rilke Kristóf kornét szerelméről és haláláról. Raith Tivadar fordítása.) Hét feltűnően finom és izléses kiállítású kötet. Valamennyi a *Magyar Írás* c. folyóirat kiadása, mely magát „a hitteljes művészetért, tiszta emberi célokért harcoló művészek lapjára”-nak vallja, s ezidőszent harmadik évfolyamában jár. A „hiteljes művészet” programjában nem nehéz ráismernünk az expresszionizmus hitvallására. Előrelátható volt, hogy a naturalista-impressionista irányból sarjadó futurista hang után, mely nálunk a később *Má-vá* lett *Tett* c. lapban jelentkezett, majd bécsi továbbfejlődésében szerencsésen elérkezett a dadaizmus anarchiájába: rövidesen jelentkez a magyar expresszionista törekvés is. Tudtukkal a *Magyar Írás*on kívül már egy másik magyar folyóirat is küzd e lobogó alatt, s a legközelebbi multban egy Hasenclever-drámával színpadi kóstolót is kaptunk ez irány művészi felfogásából. Maga a *Magyar Írás* címlapján nem hírleli az expresszionizmust, de füzeteit lapozgatva lépten-nyomon találkozunk a